

Kvale kvalitatiivisesta

Norjalaissyntyinen Steinar Kvale on Århusin yliopiston kasvatustieteiden professori. Hän on toiminut psykologian laitoksessa sijaitsevan laadullisen tutkimuksen keskuksen johtajana ja kolmen kvalitatiiviseen tutkimukseen liittyvän kansainvälisen aikakauslehden toimituskunnan jäsenenä.

Kvalen toissa vuonna ilmestynyt metodiopas *InterViews (An introduction to qualitative research interviewing)*. Thousand Oaks: Sage 1996. 326 s.) on esittelemisen arvoinen teos. Kvale tarkastelee haastattelututkimusta keskustelun muotona, arvioi sen tuottamaa tietoa mm. positivismin ja postmodernismin näkökulmasta ja antaa seikkaperäisiä ohjeita haastattelujen valmistelulle, teolle, analysoinnille ja raportoinnille. Hän siis yhdistää kirjassaan käytännön neuvojen ja metodiin liittyvien ontologisten ja epistemologisten seikkojen tarkastelun. Tämä on harvinaista.

Haastattelu on keskustelua

Jos haluamme tietää, miten ihmiset ymmärtävät maailmansa ja elämänsä, miksi emme keskustelisi asiasta heidän kanssaan? Keskustelu on kahden henkilön vuorovaikutusta ja mielipiteiden vaihtoa. Kvale mainitsee seuraavat keskustelun tyypit:

1. Arkipäivän keskustelu, jossa keskustelun syvyys ja tavoitteet vaihtelevat. Tässä keskustelussa osapuolet ovat ainakin periaatteessa tasavertaisia.
2. Filosofinen keskustelu. Siinä kumpikin osapuoli sitoutuu etsimään totuutta. Kyseessä on argumentointi kahden tasavertaisen osapuolen kesken.
3. Ammatillinen keskustelu, esimerkiksi toimittajien tekemät haastattelut, oikeudenkäyttöön liittyvät kuulustelut, lääkärin toimintaan liittyvät diagnostiset haastattelut, terapeutit keskustelut jne. Useimmissa tapauksissa haastattelijalla on

jollain tavalla vahvemmassa asemassa kuin haastateltava. Terapeuttisessa keskustelussa terapeutti ei normaalisti puhu tulkinnoistaan, ne jäävät potilaan itse tehtäväksi. 4. Tutkimushaastattelu, tiettyä aihetta koskeva keskustelu, jossa haastattelijalla ohjauksen etenemistä. Toisaalta haastattelijalla pyrkii tai hänen olisi syytä pyrkiä siihen, että haastateltava puhuisi mahdollisimman avoimesti omista ajatuksistaan ja tunteuksistaan.

Geologi vai matkailija?

Onko haastattelututkimuksen tekijä geologi vai turisti? Kumpikin näkemys on saanut kannattajia. Joittenkin mielestä tieto on kätkettyä mieliin kuin malmi maahan, ja haastattelijalla yrittää löytää sen, siis haastateltavan alkuperäiset ja puhtaat ajatukset ja elämykset, joita ei saa muuttaa millään johdattavilla kysymyksillä.

Toisen metaforan mukaan haastattelijalla on kuin matkailija, joka kulkee vieraassa maassa ja yrittää luoda siitä ja sen asukkaista monipuolisen kuvan. Hän käy monissa paikoissa, keskustelee asukkaiden kanssa, kuuntelee heidän kertomuksiaan ja tekee kysymyksiä. Samalla vaeltaja miettii, mitä hän omassa maassaan kertoo tästä vieraasta valtiosta. Matkan aikana hänen näkemyksensä, kysymyksensä ja tulkintansa muuttuvat jatkuvasti.

Haastattelututkimuksen tieteellisyys

Se, pidetäänkö haastattelua tieteellisenä menetelmänä vai ei, riippuu siitä, miten tieteellinen määritellään.

Positivistisen ideaalin mukaista on painottaa mitattavia dataja perustana tieteelliselle

tutkimukselle. Yhteiskunnallisen tutkimuksen tulisi saada selville yhteiskunnassa valitsevia lakeja yhteiskunnan ohjaamisen mahdollistamiseksi.

Jos tarkoituksena on eliminoida inhimillinen panos, haastatteluun perustuva tutkimus näyttää epätieteelliseltä. Kvantifioitava informaatio ei ole haastattelututkimuksen (varsinainen) tavoite. Haastattelututkimuksen tulokset ilmaistaan kielellisesti, vieläpä tavallisesti arkikieltä käyttäen.

Kun tarkastellaan ”objektiivisia dataja”, huomataan kuitenkin, että niihin kätkeytyy monia teoreettisia oletuksia. Sosiaaliset faktat eivät ole annettuja, vaan yhteiskunnallisia muodosteita tietystä valitusta näkökulmasta. Voidaan sanoa, että kvantitatiiviset tutkimukset liittyvät läheisesti byrokraattisiin institutioihin ja tekniseen asennoitumiseen inhimilliseen toimintaan.

Postmoderni näkemys tiedosta

Postmodernissa näkemyksessä ei pidetä pätevänä jakoa objektiiviseen todellisuuteen ja subjektiivisiin näkemyksiin. Suurten kertomusten tilalle on tullut paikallisuuden korostus ja kielellisen pätevytyminen käytännön kautta. Tietoa pidetään tutkijan näkökulmasta ja arvoista riippuvana. Inhimillinen todellisuus ymmärretään keskusteluksi ja toiminnaksi.

Postmodernissa ajattelussa tieto käsitetään ja määritellään Kvalen mukaan viidellä tavalla:

1. Tieto saavutetaan keskustellen, keskustelu on tietämisen perusmuoto.
2. Tieto kertomuksena, maailma nähdään paikkana, jossa kerrotaan paikallisia kertomuksia.
3. Tieto rakentuu kielen varaan, tiedon tuottaminen on kielellistä toimintaan. Haastattelussa kieli on tutkimuksen väline ja samalla tutkimuksen kohde.
4. Tieto määrittäytyy yhteyksissään, tietyssä yhteydessä syntynyt ja hankittu tieto ei välttämättä ole siirrettävissä toiseen yhteyteen.
5. Tieto on suhteissa muodostuvaa, sitä ei ole henkilössä tai ulkoisessa maailmassa,

vaan se muodostuu ihmisen ja maailman välisessä suhteessa. Tieto ei ole objektiivista tai subjektiivista vaan subjektien välistä.

Edellä kuvatut näkemykset tukevat luonnollisesti haastattelun käyttöä tutkimusvälineenä. Haastattelu sopii hyvin myös hermeneuttisen tradition piiriin ja fenomenologiseen yhteisöllisten ilmiöiden tarkasteluun. Dialektiikalle taas sopii ihmisen ajattelussa ilmenevien ristiriitaisuuksien esittäminen kuvastamaan yhteiskunnallisessa todellisuudessa esiintyviä ristiriitoja.

Haastattelututkimuksen seitsemän vaihetta

Haastattelututkimuksessa Kvale erottaa 7 vaihetta:

1. Aiheen ja tarkoituksen määrittely

Haastattelututkimus voi olla eksploratiivinen tai hypoteeseja testaava. Jälkimmäiset tutkimukset on muotoiltava rakenteeltaan kiinteämmiksi. Tarkoituksena voi olla hankkia tosiasiatietoa tai rakentaa tai varmistaa teoriaa.

Kvalella on havainnollinen esimerkki, miten teoreettinen lähtökohta vaikuttaa kysymysten luonteeseen. Jos haastatellaan koulukiusaajaa, niin

asiakaslähtöisessä tutkimuksessa tehdään kysymyksiä, joilla selvitetään, mitä kokemuksia ja tunteita kiusaamista harjoittavalla oppilaalla on;

freudilaisessa lähestymisessä kysymykset suuntautuisivat oppilaan suhteisiin muihin ihmisiin ja perhetilanteeseen;

Skinnerin behavioristisessa lähestymisessä huomion kohteena olisivat tapahtumat, jotka vahvistavat kiusaamiskäyttäytymistä, koska toisten (oppilaiden ja opettajan) käyttäytyminen voi tukea kiusaajan toimintaa.

2. Suunnittelu

Tutkimusta suunniteltaessa on pidettävä mielessä seitsemän eri vaiheen keskinäinen

riippuvuus. Paljon loppuvaiheiden työstä voidaan tehdä jo aikaisemmissa vaiheissa, esimerkiksi tulkinnan oikeellisuutta voidaan varmistaa jo haastattelutilanteessa.

Tavallinen kritiikki haastattelututkimuksia kohtaan on, että tulokset eivät ole yleistettäviä otoksen pienuuden takia. Kvale huomauttaa kuuluisista psykologisista tutkimuksista, joissa tutkittavia on ollut vähän: Ebbinghaus (vain tutkija itse) ja Piaget (tutkijan omat lapset).

3. Haastattelujen tekeminen

Haastattelututkimuksen tekeminen on käsitelyä, lähellä taidetta. Haastattelija käyttää omaa persoonaansa välineenä. Hänen on pystyttävä luovimaan jäykän formaalisuuden ja naiivin spontaanisuuden välillä.

Muita vaiheita ovat haastattelujen puhtaakirjoittaminen, analyysi, verifiointi (löydösten yleistettävyyden, pysyvyyden ja pätevyden tarkastelu) sekä raportointi.

Miten analysoida tuhat sivua haastatteluja

Toisinaan esitetään kysymys: Millä menetelmällä voin analysoida kokoamani 1000 sivun haastatteluaineiston? Kvalen vastaus on: Älä koskaan tee tutkimusta niin, että joudut tekemään yllä olevan kysymyksen.

Kvale tähdentää, että analyysi on suunniteltava ennen haastattelujen tekoa, se on pidettävä mielessä teemoja suunniteltaessa, kysymyksiä laadittaessa ja haastatteluja litteroitaessa.

Hän kehottaa muuttamaan painotusta määrästä merkitykseen ja kysymään: Miten löydän niiden lukuisten mielenkiintoisten kertomusten merkityksen, jotka haastatellut ovat kertoneet?

Ennenkuin kysytään, miten aineistoa analysoidaan, on pohdittava, mitä tutkitaan ja miksi. On siis kysyttävä: Miten löydän haastatteluista sen, mitä haastatellut kertovat minulle asioista, joista haluan tietää?

Mitä standardimenetelmää - kuten tilastollisissa analyysissä - ei ole haastatteluihin

kätkeytyvien oleellisten merkitysten löytämiseen. Ihmisten tulkinnallinen kyvykkyyskin on vaihteleva, kaikki eivät voi päätyä samaan tulokseen. Toisaalta Kvale toteaa, että aiemmin analyysi oli yksilöllistä puuhaa, kukin kehitti omia tekniikoitaan. Nyt on ilmestynyt hyviä opaskirjoja.

Analyysissä voidaan erottaa esimerkiksi kuusi eri vaihetta, jotka eivät välttämättä esiinny kronologisessa järjestyksessä. On huomattava, että osa analyysistä sijoittuu jo haastattelutilanteeseen.

1. Ensimmäisessä vaiheessa haastateltava kertoo kokemustaan maailmastaan ja elämästään haastattelussa. Tässä vaiheessa on vähän tulkintaa ja selitystä.

2. Toinen vaihe on se, jolloin haastateltu itse havaitsee uusia suhteita ja yhteyksiä haastattelun aikana.

3. Kolmannessa vaiheessa haastattelija tiivistää ja tulkitsee haastattelua sen aikana ja haastateltava voi joko vahvistaa tai kieltää tulkinnan.

4. Neljännessä vaiheessa haastattelija tulkitsee litteroituja haastatteluja yksin tai muiden tutkijoiden kanssa. Tässä voidaan erottaa seuraavia vaiheita:

- aineiston jäsentely analyysia varten
- aineiston selkeyttäminen, esim. tarpeettoman karsiminen
- varsinainen analyysi, johon kuuluu tiivistäminen, luokittelu, kerronnallinen jäsentäminen ja tulkinta.

5. Viides vaihe voi olla uusintahaastattelu, jossa haastattelija voi pyytää haastatelluilta lausuntoa tulkinnoistaan tms.

Mahdollinen kuudes vaihe voi olla toiminta, jossa haastatellut ilmentävät muutunutta käsitystään. Näin voi tapahtua esimerkiksi terapeuttisen haastattelun tuloksena.

Kvale toteaa käyttävänsä termejä analyysi ja tulkinta kutakuinkin rinnakkaisina. Mutta jos puhutaan tulkinnasta syvemmissä mielessä, se vaatii tiettyä etäännyttämistä haastattelujen puheesta, tekstin uudelleen konstruointia. Tulkinnan mahdollisuudet ovat tietenkin monet ja riippuvat esimerkiksi siitä koulukunnasta, johon tutkija lukeutuu.

Analyysikin on välivaihe, ensin haastatel-

lut ovat kertoneet kertomuksensa haastattelijalle, ja sitten haastatteli kertoo yleisölle. Analyysi merkitsee osien irrottamista kokonaisuudesta. Ei pidä kuitenkaan unohtaa, että kyseessä on kertomus. Kysymys olisi siten: Miten rekonstruoin haastatellun minulle kertoman alkuperäisen tarinan kertomukseksi, jonka haluan kertoa yleisölle?

Haastattelututkimusraporteista on osa Kvalen mielestä varsin ikävystyttäviä. Ne ovat liian pitkiä ja niissä on liikaa sanatarkkoja sitaatteja. Toisaalta raporteista usein puuttuu käytettyjen menettelyjen riittävä kuvaus. Tieteentekijät voisivat ottaa oppia esimerkiksi markkina-analyysien kirjoittajilta tai journalisteilta siinä, miten kirjoitetaan

ytimekästä ja havainnollista tekstiä.

Monipuolinen ja monisanainen teos

Edellä on vain osa siitä, mitä Kvalen teoksesta on syytä kertoa. Lukemistani haastattelututkimuksen oppaista se on monipuolisin. Se on myös paikoin monisanainen, tiettyjä keskeisiä asioita toistetaan eri yhteyksissä. Kun metodioppaasta katsotaan monesti vain johonkin asiaan liittyvä kohta, toistaminen on perusteltuakin.

Vesa Kautto

Tämän numeron kirjoittajat

Huotari, Maija-Leena, yliassistentti, Tampereen yliopisto

Kautto, Vesa, professori, Oulun yliopisto

Kokkonen, Oili, ylikirjastonhoitaja (emer.), Jyväskylä

Lintilä, Leena, tutkija, Tampereen yliopisto